

پیشگفتار

کتاب حاضر به بررسی و توصیف ویژگیهای دستوری و صرفی و همچنین پیوندهای ساختی دسته‌واژه‌ها و روابط ساختی جمله در زبان فارسی می‌پردازد. در این کتاب، توصیفهای دستوری بر پایه «نظریه اصلها و عاملهای ساختی و کمینه‌گیری» ارائه شده است. نظریه یاد شده، به‌ویژه از سال ۱۹۹۳، با فرض اصلها با ویژگیهای دستوری همگانی زبان انسان و نیز عاملها یا پیوندها و آرایشهای ساختی واژه‌ها در گروهها و همچنین پیوند گروهها در جمله شکل گرفته و گسترش یافته است. در همین حال در آن نظریه، فقط کمترین کارکردهای دستوری لازم و مناسب برای توصیف ساخت جمله در نظر گرفته شده است. این نظریه از جانب نوام چامسکی، زبان‌شناس معاصر امریکایی، و زبان‌شناسان پیرو او ارائه شده و همچنان در حال گسترش است.

در نظریه یاد شده، واژگان با داشتن همه ویژگیهای صوتی، معنایی و دستوری مربوط به هر یک از واژه‌ها و همچنین پیوندهای ساختی واژه‌ها و آرایش گروهی آنها و نیز جابه‌جاییهای دستوری لازم گروهها و واژه‌ها، به همراه نمای صوتی و نیز نمای منطقی یا معنایی، بخشهای اصلی ساخت جمله را پدید می‌آورد. تاکنون برخی زبانهای شناخته شده بر پایه نظریه دستوری «اصلها و عاملها» بررسی و توصیف شده است. بر پایه نظریه یاد شده، درباره بخشهای گوناگون دستور زبان فارسی بررسیها و پژوهشهای سودمندی انجام شده است. بی‌شک، بررسی و توصیف دستور زبان فارسی بر پایه نظریه یاد شده به بهتر شناخته شدن آن به طور مؤثر کمک خواهد کرد. کتاب حاضر نیز پژوهشی در همین زمینه محسوب می‌شود. پیش‌تر نیز شماری کتاب دستور زبان فارسی بر پایه برخی دیگر از نظریه‌های ساخت زبان تدوین شده است که هر یک به سهم خود در پیشبرد و گسترش توصیف دستور زبان فارسی

تأثیری بسزا داشته است. روشن است که توصیفهای دستوری زبان فارسی به گونه یاد شده، در گسترش دانش و بینش پژوهشگران و علاقه‌مندان به دستور زبان فارسی و نیز زبانهای دیگر و در نتیجه بر گسترش نظریه همگانی ساخت زبان بسیار مؤثر است.

در فصل اول این کتاب، واژگان، مفاهیم و ارتباط زبانی، در فصل دوم واحدهای دستوری، در فصل سوم واژگان و ساختواژه فارسی، در فصل چهارم ویژگیهای ساختوازی اسم، در فصل پنجم ویژگیهای ساختوازی فعل، در فصل ششم پایه فعل، در فصل هفتم فعل مرکب، فعل رابط و فعل وجهی، در فصل هشتم ویژگیهای ساختوازی صفت و قید، در فصل نهم حرف اضافه، در فصل دهم پیوندهای ساختی گروه، در فصلهای یازدهم و دوازدهم و سیزدهم، ویژگیهای ساختی گروهها، به ترتیب، گروه اسمی، گروه فعلی و گروه صفتی، گروه قیدی و گروه حرف اضافه‌ای، در فصل چهاردهم ضمیر، در فصل پانزدهم حرف نشانه «را» و سرانجام در فصل شانزدهم ساخت جمله اصلی یا ساده و نیز جمله‌های مرکب همپایه‌ای و ناهمپایه‌ای بررسی و توصیف شده است.

مطالب این کتاب تا حد امکان به بیان روشن و ساده ارائه شده تا علاوه بر پژوهشگران و استادان آشنا به مسائل زبان‌شناسی و دستور زبان فارسی، دیگر علاقه‌مندان به مطالعه و بررسی در زمینه دستور زبان فارسی و زبان‌شناسی نیز بتوانند از آن بهره‌مند شوند. این کتاب، علاوه بر اینکه برای درسهای «ساخت زبان فارسی» و «نحو زبان فارسی» به ترتیب در دوره‌های کارشناسی ارشد زبان‌شناسی و آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان متن درسی است، برای بررسی و پژوهش در این زمینه نیز مرجع به شمار می‌رود. همچنین برای تدوین کتابهای درسی دستور زبان فارسی برای دوره‌های پیش از دانشگاه نیز منبع اصلی و پایه به حساب می‌آید و امید است در گسترش بررسی و توصیف دستور زبان فارسی تلاشی مؤثر بوده و به پیشبرد آن کمک کند.

در تدوین این کتاب از بخشی از نتایج مطالعات، بررسیها و پژوهشهای نگارنده

پیشگفتار ۳

برای اجرای طرح پژوهشی ملی به شماره ۳۶۱ شورای پژوهشهای کشور، که در سالهای ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۲ به انجام رسیده، استفاده شده است.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر احمد احمدی، رئیس محترم و همچنین استاد محترم آقای دکتر سید طه مرقاتی معاون محترم پژوهشی سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) به خاطر حسن توجهشان نسبت به چاپ و انتشار این کتاب در سلسله انتشارات سمت سپاس‌گزاری کنم. همچنین از استاد ارجمند آقای دکتر ارسلان گلفام به خاطر اظهار نظرات شایسته‌شان و از آقای مهدی احمدی دبیر محترم گروه زبان‌شناسی «سمت» به خاطر تلاشهای ارزنده‌شان سپاس‌گزاری می‌کنم. از آقای محمود ظریف به خاطر کوششهای بی‌دریغشان برای آماده‌سازی و ویرایش این کتاب و نیز از خانم هاله معیری بسیار سپاس‌گزارم.

مهدی مشکوٰه‌الدینی

شهریور ۱۳۸۴